

BAZA DANYCH PRZESTRZENNYCH DLA OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

SPATIAL DATABASE OF HISTORIC MONUMENTS IN MALOPOLSKIE VOIVODESHIP

Sławomir Piróg¹, Danuta Piróg²

¹Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

²Instytut Geografii, Akademia Pedagogiczna im. KEN w Krakowie

Słowa kluczowe: baza danych, kultura materialna, przestrzeń kulturowa, zabytki
Keywords: database, material culture, cultural space, historic monuments

Wprowadzenie

Strukturę geoprzestrzeni tworzą trzy podstawowe kategorie przestrzeni geograficznej: przestrzeń przyrodnicza (fizyczno-geograficzna); przestrzeń społeczno-gospodarcza i przestrzeń kulturowa. Kategoria przestrzeni przyrodniczej obejmuje podłoże geologiczne, warunki klimatyczne, stosunki wodne, ukształtowanie powierzchni, warunki glebowe, szatę roślinną i świat zwierzęcy.

W kategorii przestrzeni społeczno-gospodarczej można wyróżnić strukturę przestrzenną rolnictwa, przemysłu, sieci komunikacyjnej, sieci usług i instytucji, sieć osadniczą oraz zasoby kapitałowe i finansowe.

Obecnie bardzo ważną rolę w geoprzestrzeni odgrywa wcześniej mało doceniana **prze-strzeń kulturowa**, którą tworzą:

- zasoby kultury materialnej, zasoby kultury duchowej (m.in. religia);
- aspiracje społeczeństwa, poziom wykształcenia;
- zasoby intelektualne;
- świadomość społeczna, polityczna oraz kulturowa (Zioło, 2003).

Zasoby kultury materialnej i duchowej są jednym z najistotniejszych czynników wpływających na jakość więzi człowieka z miejscem oraz percepcji przestrzeni zamieszkałej lub poznawanej, co z kolei może skutkować różnym stopniem jego zaangażowania w działania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego (Szkurlat, 2004). Kultura materialna i niematerialna decyduje także m.in. o: tworzeniu odpowiednich warunków do rozbudzenia aspiracji życiowych społeczeństwa; kształtowaniu postaw niezbędnych w nowych warunkach integrującej się Europy i przemian globalizacyjnych, takich jak otwartość, tolerancja wobec innych kultur, pozytywny stosunek do siebie i innych; przyjmowaniu twórczej postawy w stosunku do procesów integracji europejskiej i globalizacji życia. Stąd pożądanym działaniem

wydaje się być poznanie zasobów kultury materialnej i duchowej na danym obszarze, zewidencjonowanie zasobów kultury materialnej i udostępnianie tej informacji jak najszerszemu gronu osób zainteresowanych oraz ochrona i promocja tych zasobów. Wymienione działania są szczególnie ważne na obszarach o wyjątkowym bogactwie przestrzeni kulturowej, do których zalicza się województwo małopolskie. Dlatego celem niniejszego opracowania jest ukazanie możliwości pozyskiwania i wykorzystywania geoinformacji w zakresie zabytków kultury materialnej, by optymalizować proces zarządzania nimi i sprawnie udostępniać je osobom lub instytucjom zainteresowanym spożytkowaniem tychże informacji dla promocji i budowy strategii rozwoju regionalnego województwa małopolskiego (Piróg, 2003).

Przestrzeń kulturowa województwa małopolskiego

Poziom rozwoju przestrzeni kulturowej województwa małopolskiego jest bardzo wysoki, o czym świadczy duża liczba i wartość historyczno-artystyczna obiektów zabytkowych. Średnie nasycenie terenu województwa obiektami zabytkowymi jest bardzo duże i wynosi 32 obiekty/100km². Pod tym względem wyprzedza je jedynie województwo dolnośląskie (41 obiektów/100km²) i województwo opolskie (39 obiektów/100 km²). Największym nasyceniem na terenie województwa małopolskiego charakteryzują się 3 miasta: Kraków (411 obiektów/100km²), Nowy Sącz (133 obiekty/100 km²) oraz Tarnów (90 obiektów/100 km²).

Najważniejszymi czynnikami kształtującymi dziedzictwo kulturowe województwa wydają się być:

- zabytki, zwłaszcza zabytki Krakowa, regionalne budownictwo mieszkaniowe, budowle sakralne (kościół, cerkwie, synagogi);
- oddziaływanie Krakowa jako ośrodka kulturalnego, naukowego, religijnego;
- folklor;
- tradycje rzemieślnicze i przemysłowe (m.in. wydobywanie soli w Wieliczce, wyroby kowalskie w Sułkowicach);
- zasoby krajobrazu naturalnego i kulturowego objęte ochroną w postaci 6 parków narodowych i 11 parków krajobrazowych;
- przenikanie się kultur pogranicza polsko-łemkowskiego i polsko-słowackiego.

Na terenie województwa małopolskiego wyróżniono:

- osiem obiektów i zespołów obiektów wpisanych w Polsce na listę światowego dziedzictwa UNESCO (Kraków w obrębie Plant z Wawelem, Kazimierzem i Stradomem; kopalnia soli w Wieliczce; obóz zagłady w Oświęcimiu; zespół klasztorny Bernardynów wraz z kaplicami w Kalwarii Zebrzydowskiej; kościół w Binaro-

Tabela 1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych na terenie woj. małopolskiego według Centralnej Ewidencji Dóbr Kultury i Rejestracji Zabytków Ośrodka Dokumentacji Zabytków w Warszawie

Lp.	Obiekty zabytkowe	Liczba obiektów
1	architektura i budownictwo	3742
2	parki i cmentarze	541
3	stanowiska archeologiczne	399
4	budownictwo i przemysł	67
5	założenia przestrzenne	50
6	OGÓLEM	4799

Źródło: Plan zagospodarowania przestrzennego

- wej; kościół w Dębnie; kościół w Lipnicy Murowanej; kościół w Sękowej);
- liczne obiekty i zespoły zabytkowe wpisane do rejestru zabytków (tab.1);
  - bogaty zasób obiektów znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej (tab.2).

W województwie małopolskim wyznaczono również szlaki tematyczne, do których należą szlaki: Architektury Drewnianej, Cystersów, Orlich Gniazd, Cerkwi Łemkowskich, Cmentarzy Wojskowych I Wojny Światowej, Małopolskie Szlaki Techniki oraz szlaki projektowane: Komunikacyjny, Kopalniano-Przemysłowy, Pożarnictwa, Obiektów Hydrotechnicznych, Przemysłu Wiejskiego.

Przestrzenna baza danych obiektów zabytkowych

Wskazane zasoby i walory przestrzeni kulturowej województwa małopolskiego winny pobudzać do gruntowego jej poznania i efektywnego wykorzystania w wielu sferach życia publicznego. Stąd uzasadnione i społecznie użyteczne jest gromadzenie, aktualizowanie, udostępnianie i wykorzystywanie informacji dotyczących obiektów zabytkowych na obszarze całej Polski. Kompetencje w zakresie gromadzenia informacji o terenie na obszarze województwa po roku 1999 przekazano urzędowi marszałkowskiemu. Wywiązując się z tych zadań województwo małopolskie przystąpiło do realizacji systemu informacji przestrzennej pod nazwą: Komputerowy Atlas Województwa Małopolskiego (KAWM) (Rozporządzenie, 2001).

Głównymi elementami tego systemu były dane stanowiące zarówno informację o głównych obiektach topograficznych, jak i odniesienie przestrzenne dla gromadzonych w dalszej kolejności danych tematycznych.

Podstawowe informacje geoprzestrzenne KAWM tworzą dane pogrupowane w następujące kategorie:

Tabela 2. Obiekty zabytkowe na terenie woj. małopolskiego według danych Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie w 2002 roku

Lp.	Obiekty zabytkowe	Liczba obiektów
1	domy	24 153
2	stanowiska archeologiczne	7 984
3	budynki gospodarcze	7 752
4	inne obiekty sakralne	3 993
5	kościóły i klasztory	1 424
6	cmentarze	1 366
7	budynki użyteczności publicznej	940
8	parki, ogrody, aleje	542
9	pałace i dwory	541
10	zabytki techniki	244
11	zabytkowe układy miejskie	240
12	układy urbanistyczne	60
13	fortyfikacje i zespoły obronne	38
14	zabytkowe zespoły uzdrowiskowe	27
15	zamki	22
16	OGÓLEM	49 326

Źródło: Plan zagospodarowania przestrzennego ...

- **podział administracyjny**
  - województwo
  - podregiony statystyczne i fizjograficzne
  - powiaty
  - gminy
  - miasta
  - dzielnice miast
  - sołectwa
  - województwa (sprzed 1999 roku)
- **infrastruktura techniczna, m.in.:**
  - drogi krajowe
  - drogi wojewódzkie
  - drogi powiatowe
  - drogi gminne
  - drogi pozostałe
  - linie kolejowe
  - stacje kolejowe
  - linie energetyczne
  - linie przesyłu gazu
  - magistrale wodociągowe
- **środowisko przyrodnicze, m.in.:**
  - zbiorniki wodne
  - ciek
  - lasy
  - roślinność trawiasta
  - gleby
  - parki narodowe
  - parki krajobrazowe
  - otuliny parków narodowych
  - otuliny parków krajobrazowych
  - obszary chronionego krajobrazu
  - rezerваты przyrody
  - pomniki przyrody
- **działalność społeczna, m.in.:**
  - zabudowa mieszkaniowa
  - zabudowa przemysłowa, składowa
- **warstwy ciągle , m.in.:**
  - numeryczny model terenu (NMT)
- **dane statystyczne**

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego w wyniku działań nad opracowaniem Planu Zagospodarowania Przestrzennego Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego (KrOM) dostrzegł potrzebę przestrzennego ukazania potencjału kulturowego województwa. Jednym z głównych składników przestrzeni kulturowej są zabytki. Źródłem informacji w tym zakresie jest rejestr zabytków nieruchomości prowadzony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Obecnie przestrzenna baza zabytków utworzona na podstawie rejestru wojewódzkiego zawiera 3266 obiektów punktowych (rys. 1). W związku z upowszechnieniem się w ostatnich latach technologii GIS, nie stanowi trudności format udostępniania i wymiany danych. Istotnym elementem dla utrzymania wartości tak skonstruowanej bazy jest jej stała aktualność.

W roku 2006 Urząd Marszałkowski pozyskał źródłowe dane na temat zabytków nieruchomości będących w rejestrze wojewódzkim. W tym samym roku przystąpiono do wizualizacji danych adresowych lub opisowych w przestrzeni w systemie GIS. Wykorzystując dane KAWM jako układu odniesienia, a przede wszystkim dostępne w zasobie ortofotomapy, zostały rozpoznane i zapisane w systemie GIS. Dokładność wprowadzania wymagana była na poziomie 5 metrów, a ulokowanie punktu w obrysie budynku. Ze względu na specyfikę obiektów oraz dokładność wyznaczania zdecydowano ujednoczyć sposób reprezentacji graficznej zabytku do postaci punktu (rys. 2).

Aby zwiększyć funkcjonalność bazy zdecydowano się na relacyjne powiązanie jej z bazą Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju (TERYT). Dla atrybutu określającego nazwę jednostki administracyjnej wykorzystano identyfikatory systemu TERC, natomiast dla jednoznacznego przypisania atrybutu określającego nazwę ulicy w adresie użyto z rejestru TERYT systemu ULIC.

Rys. 1. Przestrzenne rozmieszczenie zabytków nieruchomych w województwie małopolskim, zgromadzonych w bazie danych UMWM

W wielu przypadkach rozpoznanie położenia obiektu wymagało sprawdzenia faktycznej lokalizacji w terenie. Przy wektoryzacji bazy pomocne były również informacje zgromadzone w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Krakowie w postaci teczek poszczególnych obiektów.

W maju 2007 roku Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego wydał Rejestr Zabytków Nieruchomych Województwa Małopolskiego. Publikacja ta zawiera listę zabytków z obszaru województwa z odnośnikami do obiektów przedstawionych na mapie w skali 1:100 000. Dowodzi to użyteczności danych przestrzennych przetworzonych do postaci cyfrowej.

Do charakteryzowanej bazy danych przestrzennych, oprócz obiektów zabytkowych, wprowadzono również lokalizację obiektów oraz trasy łączące w ramach Szlaku Architektury Drewnianej (rys. 3). Szlak ten ma w małopolsce długość ponad 1500 km i łączy 237 różnorodnych, oznakowanych obiektów architektury drewnianej (Szlak..., 2005).

Rys. 2. Przestrzenne rozmieszczenie zabytków nieruchomych w śródmieściu Krakowa na tle ortofotomapy

Rys. 3. Szlak Architektury Drewnianej województwa małopolskiego

Twórcą koncepcji szlaku był Marian Kornecki oraz Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Krakowie. Najliczniejszą grupę wśród drewnianych obiektów zlokalizowanych na szlaku stanowią obiekty sakralne (kościóły, cerkwie, kaplice i dzwonnice). Do największych skarbów regionu należą kościoły, które w 2003 roku zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO (patrz str. 154).

Literatura i źródła

- Piróg D., 2003: Poznawcze, estetyczne i symboliczne wartości krajobrazu kulturowego Krakowa i województwa małopolskiego istotą edukacji kulturowej i regionalnej. [W:] Kulturowy aspekt badań geograficznych. *Studia teoretyczne i regionalne*. Tom III. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, 2003, s. 101-109.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego, UMWM, tom I, 2003, s. 40-45.
- Rozporządzenie Ministra Rozwoju Regionalnego i Budownictwa z dnia 12 lipca 2001 r. w sprawie szczególnych zasad i trybu założenia i prowadzenia krajowego systemu informacji o terenie (Dz. U. nr 80 poz. 866 z dnia 2 sierpnia 2001 r.).

- Szkurlat E., 2004: Więzy terytorialne młodzieży z miastem. Uwarunkowania, przemiany. Wyd. UŁ, Łódź.
- Szlak Architektury Drewnianej Kraków, 2005: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego.
- Zioło Z., 2003: Przestrzeń geograficzna jako miejsce realizacji idei ładu przestrzennego [W:] Społeczno-gospodarcze i przyrodnicze aspekty ładu przestrzennego (red. Ślęzak T., Zioło Z.) Biuletyn KPZK PAN, zeszyt 205, s. 25-43.

Summary

Nowadays one of the most important elements of geosphere is cultural space. The cultural space consists of material culture, immaterial culture (religion, ceremonies), aspirations of society, the level of education, intellectual potential and social, political and cultural consciousness.

The development level of cultural space in Malopolskie Voivodeship is very high because of large number and high historical and artistic values of monuments. Average number of historic monuments is 32 monuments/100 sq km.

Material and immaterial culture have decisive impact on creating proper conditions for stimulating aspirations of society, building indispensable attitude towards the changes in the times of integration and globalisations processes, creating proper attitude – openness, tolerance towards other cultures, positive relation with reference to ourselves and other people.

These advantages should stimulate us to thorough knowledge of culture and an effective use of this knowledge in many spheres of public life. That's why collecting, updating, making available and using information about historic monuments in the whole Poland seems to be very useful. After 1999 powers in the sphere of collecting all information about region were transferred to marshal's offices. Malopolska Marshal Office started to prepare a system of spatial information called Digital Atlas of Malopolskie Voivodeship. Main elements of this system are data about topographic objects and points of reference for another thematic data.

In 2006 Malopolska Marshal Office collected data of historic monuments from the list of the conservator of monuments. In the same year visualization of addresses and descriptive data in the GIS system was started. Apart from historic monuments localization of elements of Malopolska Wooden Architecture Route was entered. Now this data base consists of 3266 point objects.

In this paper possibilities of acquiring and using Geoinformation in the area of historic monuments are shown. This database should be used for an effective management of cultural heritage and making available to people and institutions interested in using it for promotion and building strategy of regional development of Malopolskie Voivodeship.

dr Sławomir Piróg
spir@wodgik.malopolska.pl

dr Danuta Piróg
dbutryn@ap.krakow.pl